

MISCELLANEA

CETATE, VEGETAȚIE ȘI CIVILIZAȚIE (SAU DESPRE DROBUL DE SARE ÎN VARIANTĂ SIGHIȘOREANĂ)

Ioan Fedor Pascu

Argument

În Sighișoara există o opinie mai larg împărtășită, care consideră că o vegetație bine dezvoltată dă cetății medievale un aspect romantic, iar zonei imaginea unui spațiu recucerit de natură, contribuind în același timp la stabilizarea terenului. Astfel, multă lume este convinsă că dacă se intervine asupra vegetației atunci „*se poate prăbuși și dealul și cetatea peste oraș*”. Nimic mai fals! Iar pentru a trece de această poveste, prelungită parcă din cea a drobului de sare (cunoscutul basm a lui Ion Creangă), trebuie explicat punctual câteva aspecte elementare.¹

Cetate și civilizație

Nu știm cum ar fi putut arăta Dealul Cetății din Sighișoara în secolul al XII-lea, atunci când la mijloc de veac un grup de războinici secui au amenajat pe platoul superior un punct fortificat, de unde au controlat pentru scurt timp granița în mișcare a regatului arpadian.

Foarte probabil a fost un deal împădurit, ori recucerit măcar parțial de către natură, câtă vreme în preajma antichității aici a funcționat o cetate hallstattiană, însoțită de o așezare civilă dezvoltată pe platoul inferior al aceluiași deal.²

Oricum, și într-un caz și în celălalt, odată împământenit omul a înlăturat rapid vegetația de pe versanți, căci ca orice punct fortificat și cetatea de aici avea nevoie de un loc larg, cu vizibilitate, în care să se observe imediat dacă cineva ar fi încercat în vreun fel sau altul să se apropie de ea.

Deplasarea granicelor secui odată cu expansiunea frontierei maghiare către linia Munților Carpați, a lasat în spate un spațiu predispus pentru

---

¹ Ideea acestui articol a venit citind: Adrian Andrei Rusu, *Cetăți împădurite*, în www.Medievistica.ro/texte/monumente/stările

² Gheorghe Baltag, *Sighișoara înainte de Sighișoara*, București, Ed. Oscar Print 2000, p.65

colonizări alogene. Apar astfel *oaspeții regelui* (*hospites regis*), flandrensi, valoni sau germani din zona Rinului Inferior, care preiau rosturile militare ale secuilor în schimbul unor largi privilegii economice și legislative. Tocmai din acest motiv noii veniți nu abandonează rostul militar al fortificației de la Sighișoara, pe care, din contră, o amplifică mai ales după marea invazie tataro-mongolă din 1241 - un rol fundamental avândul chiar controlul drastic al vegetației aflate sub zidurile de incintă.

Desigur, ca și cei dinaintea lor, oamenii medievali au iubit mereu pădurea, după cum în egală măsură s-au și temut de ea.³ A fost o iubire atavică, raportată la pădurea hrănitore și edificatoare (prin diversele sale resurse), în timp ce pe de altă parte a existat și o frică de codrul adânc, misterios și izvorâtor de tenebroase basme și legende.

Totuși, pădurea era tratată cu respect câtă vreme se afla la marginea locuirii, de jur împrejurul ei, dar niciodată îngăduită în mijlocul ei, unde nu era doar inutilă ci de-a dreptul periculoasă.

Nicăieri, nici la Sighișoara și niciune altundeva oamenii nu au permis pădurii să intre într-un spațiu locuit, cu atât mai mult să urce spre zidurile de incintă ale locurilor de apărare și refugiu în vremuri de restriște.

Din acest motiv pantele dealurilor erau complet lipsite de vegetație, pentru că tufișurile și bălăriile ar fi îngăduit inamicilor furișarea către ziduri, în timp ce copacii se puteau transforma în puncte de spionare, de adăpost sau, doborâți, în scări primitive de escaladare ori în ruguri de incendiere a asediaților. Astfel, de câteva ori pe an, persoane însărcinate special, probabil ucenici și calfe ai breslelor care aveau în apărare turnuri și porțiuni din zidul de incintă, se ocupau de întreținerea pantelor cetății. Tufișurile erau date spre ros caprelor în timp ce bălăriile erau curățate cu secera.

Până la urmă, eliminarea vegetației de pe pantele unei cetăți este cel mai banal și mai la îndemână exemplu privind gândirea defensivă a unui punct fortificat. În amănunt se poate discuta chiar și de poziționarea căilor de acces. De exemplu, intrarea prin *Poarta din dos*, pe sub Turnul Coitorilor, se face venind de la sud iar nu dinspre nord, din calea ”*drumului mare ce duce la Sighișoara*”,⁴ de la Alba Iulia, Târgu Mureș sau Mediaș, tocmai pentru că armele cetății băteau pe mâna dreapta a asediatorilor, cu care aceștia erau nevoiți să țină pavăza de apărare, în timp ce cu mâna stângă erau obligați să folosească arma de atac. Dar câți oameni sunt stângaci?

³ Robert Fossier, *Oamenii evului mediu*, București, 2011, pp.171-180

⁴ *Documente privind istoria României*, seria C, Transilvania, Veacul XIV, vol. IV, București 1955, nr. 751, p. 516

Bijuteria din pădure

Până în vremurile moderne toate vedutele de epocă (picturi, desene, gravure, litografii etc) care înfățișează, la noi și aiurea, fortificații vi și funcționale le ilustrează semet, cu ziduri de la fundațiile cărora coboară pante îngrijite, înierbate, dar altfel lipsite de vegetație.

Împădurirea cetății din Sighișoara se face târziu, abia după ce aceasta și-a încheiat rolul și rostul pentru care a fost construită, începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, în plină perioadă de afirmare a romantismului german, când cu bună știință se plantează câteva specii rare sau exotice (ginko biloba, tisă, fag roșu și castani). Tot atunci apare și o rețea de alei pentru promenadă, care rupe din panta dealului, fiind amenajată în special sub zidurile de apărare și de-a lungul acestora. Absența efectului de pădure asigură o frumoasă perspectivă asupra Orașului de Jos iar băncile ofereau locuri de popas în puncte umbrite de o vegetație domesticită. Aceasta se dezvoltă relativ controlat până prin anii '80 din veacul trecut, când sunt adăugate, total neinspirat, câteva soiuri de brad nespecifice zonei.

Pantele cetății erau totuși bine întreținute, iar unii sighișoreni își mai aduc aminte de școlarii cu greble și coșuri de nuiele, care în fiecare primăvară luau locul calfelor și a ucenicilor, curățând versanții de frunze, bălării și uscături.

Dar după 1989 nu s-a mai intervenit cu hotărâre decât o singură dată asupra vegetației de sub cetate și din parcul central amenajat, vai, în spațiul istoricei piețe comerciale (*Marktplaz*) din Orașul de Jos.⁵ Și atunci au existat cetățeni supărați de „sluțirea” copacilor, numai că în scurt timp, cum era de așteptat, măsura și-a dovedit utilitatea, coroanele arborilor s-au refăcut la înălțimea dorită, fără alunecări de teren, punând în valoare și în soare monumentele istorice. Apoi nu s-a mai întâmplat nimic, sau aproape nimic, iar Dealul Cetății a căpătat aspectul unei păduri, în mijlocul căreia stă bine ascunsă ”*Bijuteria medievală a României.*”⁶ Cât despre promenade și belvedere ce să mai vorbim...

Vegetația ca factor de risc

Sigur, în anumite situații vegetația poate contribui la consolidarea solului, dar în majoritatea cazurilor afectează integritatea construcțiilor.

---

⁵Ioan F. Pascu, *Câteva considerații privind morfologia urbană, spațiile publice, segregările și solidaritățile urbane în Centrul istoric Sighișoara*, în *Alt Schaessburg*, nr. 10, 2017. pp.40-41

⁶Așa s-a numit premiul acordat Sighișoarei în anul 2009 la Târgul de turism de la Lugano, Elveția.

Dezvoltată în preajma acestora, vegetația atrage umezeala în jurul zidurilor, care în timp o absorb și o ridică la cote nepermise, împreună cu diverse săruri ce dăunează grav elementelor de zidărie (piatră, cărămidă, mortar). De altfel în tema de proiectare elaborată recent de Institutul Național al Patrimoniului⁷ pentru *Documentația de Avizare a Lucrărilor de Intervenție (DALI) privind incinta fortificată și turnurile cetății medievale din Sighișoara*, se menționează de mai multe ori că pe tot cuprinsul zidului de incintă vegetația spontană, neîngrijită, favorizează reținerea umezelii în elementele de zidărie.

Apoi, nu sunt puține nici situațiile în care copaci bine dezvoltați au deja rădăcinile adânc pătrunse în ziduri sau sub fundațiile acestora, măcinându-le când sunt în picioare sau, prin efectul de pârghie, dizlocându-le cu ușurință atunci când se prăbușesc.

În același timp, numărul mare de copaci nu permite dezvoltarea ierbii, a gazonului, estetic și ușor de întreținut, care pe de o parte fixează straturile superficiale ale solului, iar pe de altă parte facilitează scurgerile de ape fără infiltrații periculoase în adâncime și dizlocarea deluviului de pantă.

În același context, o vegetație majoră necontrolată constituie și un mare factor de risc la incendiu, în special prin potențialul deosebit de propagare a focului din Orașul de Jos către Cetate (sau invers) prin vegetația uscată de la sol și/sau prin coroana copacilor la înălțime.⁸ Iar acest risc era bine cunoscut în vechime. Astfel, în anul 1603, când Moise Szekely ajunge în fața orașului, apărât de trei companii de muschetari germani lăsate aici de generalul Basta, ”ca să nu se întâmple vreo pagubă în cetate în cazul în care inamicul va incendia orașul de jos, acoperișurile caselor apropiate de zidurile cetății au fost date jos iar pomii din grădini au fost tăiați”.⁹

Terenul, un nevinovat drob de sare

Croniciile cetății abundă în date privind tot felul de sinistre, naturale sau nu, dar nici măcar într-un singur caz nu sunt pomenite alunecări de teren sau prăbușiri de ziduri provocate de alunecări de teren.

---

⁷ Temă stabilită în 2018 pe urma documentației depuse privind *Apelul pentru propuneri de introducere a unor noi obiective în Programul Național de Restaurare a Monumentelor Istorice*, 2016.

⁸ Acest aspect este bine evidențiat în Planul de acțiune pentru riscul la foc a zonei UNESCO din Sighișoara, realizat sub coordonarea d-lui prof. arh. Sorin Minghiat, în cadrul proiectului *Heritprot – Prevenția riscului la foc și îmbunătățirea sistemelor de stingere a incendiilor în centrele istorice din orașele înscrise în lista patrimoniului mondial*.

⁹ *Cronica lui Schenker (Chronica Anonymi ejusdem, proecipue vere Schaessb res tempore, hui transscripta ex Autographo Clariss D. Johannis Godofredi Schenker ejusque causa Schenkeriana dicta)*, copiată în 1828 de prof. Simonis, tradusă și bătută la mașină în 1956 de Erhard Andree, în inventarul Muzeului de Istorie Sighișoara, Nr. inv 2008/1969, p.6

De altfel, un studiu geotehnic realizat în 1991¹⁰ a analizat terenul prin intermediul a 7 foraje cu adâncimi cuprinse între 15 și 35 m, monitorizarea fiind făcută în 4 foraje echipate cu tubulatură pentru măsurători înclinometrice. Rezultatele au menționat probleme cauzate de acumularea apelor de precipitații și a celor care se pierdeau la acea vreme din rețea, dar și că ”**alunecările de teren nu sunt de profunzime, afectând doar grosimea deluviului de pantă și a umpluturilor**”. Concluziile din 1991 au fost reluate mai târziu într-un nou studiu geotehnic, efectuat în 2005.¹¹ Astfel, caracterizarea geotehnică a dealului este următoarea: *deluviul de pantă*, adică un un sol argilos de 0,20-0,30m care acoperă colina, *o umplutură din fragmente de ceramică, gresie și pietriș într-o matrice argiloasă*, în strat de 0,5-9,00m, care corespunde nivelurilor de cultură hallstattiene, medievale și moderne, *depozite deluviale* din argile și argile prăfoase de 1,00-4,70m și *roca de bază* (depozite pannoniene).

Dar dacă nu sunt menționate alunecări de teren între, 1528 și 1977 sunt pomenite sau cunoscute cel puțin 12 inundații, tot atâtea cutremure, 10 epidemii de ciumă, 8 asedii, 6 incendii și 2 mari furtuni.

În consecință toate surpările de ziduri, mai vechi sau de dată recentă, sunt cauzate de adâncimea superficială a fundării și tasarea fundațiilor prin dezvelire, de numărul etapelor de construire și supraînălțări, de materiale și tehnici de construire deficitare (de exemplu lipsa barbacanelor, adică a golurilor pentru scurgerea apelor infiltrate în spatele zidurilor – absența lor fiind în vechime bine justificată prin dorința de a nu oferi lăcașuri ideale pentru minarea acestora), de refaceri și construcții grăbite de imineța unor asedii, de asediul cu arme de foc, de neîntreținere sau întreținere necorespunzătoare - de pildă așa-zisele restaurări cu ciment, care împiedică eliminarea umidității, apa acumulată dislocând în timp zidăria.

La toate acestea, de-a lungul vremii, s-a adăugat influența diversă a factorilor naturali: cutremure, sezoane cu umezeală peste medie (iar numeroasele inundații de care a suferit orașul nostru de-a lungul timpului dovedesc numărul mare al acestora), de lipsa unei riguroase sistematizări verticale care să împiedice scurgerea apelor pluviale și meteorice în spatele zidurilor și coroborarea cu ciclurile de îngheț-dezghet, de vegetația necontrolată ș.a.

---

¹⁰ *Studiul geotehnic informativ de ansamblu pentru Municipiul Sighișoara, cu precădere asupra fenomenelor de instabilitate care afectează versanții dealului cetății medievale* realizat în 1991 de Institutul de Studii, Proiectări și Îmbunătățiri Funciare, coordonator ing. A. Kisilefschi și ing. V. N. Ittu

¹¹ *Studiul preliminar topografic și hidrogeotehnic la obiectivul Cetății Medievale Sighișoara*, coord. Cristian Mărunțeanu, 2005.

Totuși, chiar dacă izvoarele istorice ale cetății nu menționează prăbușiri de ziduri, cu siguranță acestea trebuie că s-au petrecut. Numai că ele nu au fost considerate evenimente demne de remarcat, fiind de fapt lucruri comune pentru o cetate mai mult sau mai puțin seculară în rosturile ei autentice, acceptate firesc de o comunitate în care exista și o breaslă de zidari.¹²

Pe pamânt și dedesubtul lui

Pe de altă parte, în absolut fiecare caz în care la Sighișoara s-au produs prăbușiri din zidul incintei fortificate nu au fost constatate și însoțirile unor alunecări de teren.

În 1990, în urma unui sezon ploios s-a ruinat un segment din curcina aflată la intrarea în cimitirul evaghelic,¹³ dar numai în partea ei superioară, cauza principală fiind o perdea de iederă care a acoperit zidul aproape în întregime și l-a ținut într-o umezeală permanentă. Acest fapt a permis insectelor și semințelor să ajungă până în rosturile zidăriei, dezvoltând rădăcini ce au pătruns chiar și în crăpăturile minore ale pietrei, proces care, în timp, împreună cu ciclul de îngheț-dezgeț, a degradat atât liantul (mortarul) cât și materialul de construcție (piatra și cărămida), conducând în final la surparea zidului.

În fața primăriei¹⁴ prăbușirea din 2006 a venit tot în urma unui sezon ploios, a infiltrațiilor de apă într-o zonă cu umplutură masivă (rezultată în urma demolării mănăstirii dominicane), a lipsei barbacanelor dar și a brazilor plantați între instituție și zid. Surparea s-a produs până aproape de baza aleii, fundația rămânând într-un pământ care nu s-a mișcat de la locul lui.

În zona din spatele bisericii romano-catolice Sf. Iosif¹⁵ se observă iarăși, cât se poate de clar, că problemele de zidărie nu au niciun fel de legătură cu terenul. Cauza se regăsește în curtea bisericii și ține tot de infiltrațiile de apă, coroborate cu lipsa unei corecte sistematizări verticale a terenului, la care se adaugă rădăcinile copacilor crescuți lângă un zid cu fundație superficială.

Zidul prăbușit recent între Turnul Cizmarilor și Turnul Croitorilor¹⁶ s-a năruit tot în partea lui superioară, fundația și o parte din elevație fiind încă în picioare, după cum nici terenul nu a suferit mișcări. Un rol important l-a avut aici (pe lângă infiltrațiile de apă combinate cu ciclurile de îngheț-dezgeț din această iarnă) tocmai vegetația îndesită și netoaletată, care ani de zile a ținut zidul în umbra și umezeală.

¹² Gheorghe Baltag, *Sighișoara, Schässburg, Segesvár*, Cluj-Napoca, 2004, p.133

¹³ Str. Scării – tronsoanele 16-17

¹⁴ Tronsonul 1

¹⁵ Tronsonul 7

¹⁶ Tronsonul 11

În ceea ce privește situația zidului de la baza aleii perimetrare, dintre biserica romano-catolică și primărie, precum și a scărilor de acces către cetate, acestea sunt ridicate fără fundații sau cu fundații superficiale în stratul deluviului de pantă, suferind mai ales de pe urma vegetației crescute în apropiere sau uneori chiar pe zid.

Vegetație și civilizație

Niciun monument, ansamblu ori sit istoric nu poate fi pus cu adevărat în valoare dacă nu se ține seama de integritatea sa vizuală și de anturajul său istoric. În acest context Dealul Cetății are o valoare istorică mare, fiind un element natural păstrat din momentul realizării Cetății, important pentru punerea în valoare, prin contrast, a zidurilor și a reperelor construite din cadrul acesteia.

Dacă privim nu departe de Sighișoara, la Saschiz, la Rupea sau la Râșnov de pildă, găsim câteva exemple în care intervențiile asupra vegetației au pus foarte bine în valoare monumentele istorice. Apoi, la insistențele arheologilor, până la momentul scrierii în situl UNESCO de la Sarmisegetuza Regia s-a intervenit radical asupra fondului forestier pe 17 din cele 18 hectare planificate, tocmai pentru că rădăcinile copacilor afectau serios integritatea zidurilor, punând în pericol și siguranța turiștilor.

În fine, iluminatul arhitectural este un alt aspect care trebuie avut obligatoriu în vedere. Valorificarea nocturnă a Cetății este, fără îndoială, una dintre cele mai importante realizări privind sublinierea identității vizuale a centrului istoric cu valoare mondială din Sighișoara. Dar dacă ziua vegetația necontrolată lipsește Cetatea de o bună parte a anturajului său istoric, cu atât mai serios este afectată integritatea sa vizuală noaptea, când rânduri de perdele vegetale se interpun între ochi, reflectoare și monumente.

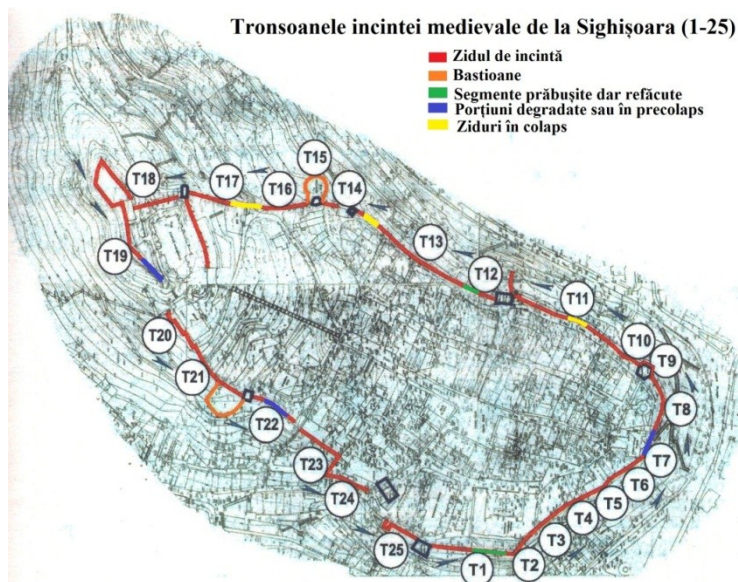
*

În mod natural, acolo unde există activitate umană vegetația se retrage. Doar din abandon, nepăsare, neștiută sau controlat aceasta recâștigă teren. Așadar, Cetatea nu trebuie privită ca un loc recucerit de natură pentru că e o cetate locuită. Iar acolo unde sunt oameni, plantele se dau înapoi sau, maximal, sunt strict controlate. Evident, nu trebuie îndepărtați toți copacii¹⁷, dar eliminând efectul de pădure o parte dintre ei, îngrijiți și toaletați corect, se pot păstra ca efect cromatic, pentru un strop de umbră sau pur și simplu pentru a reaminti că cetatea nu mai funcționează cu destinația sa inițială.

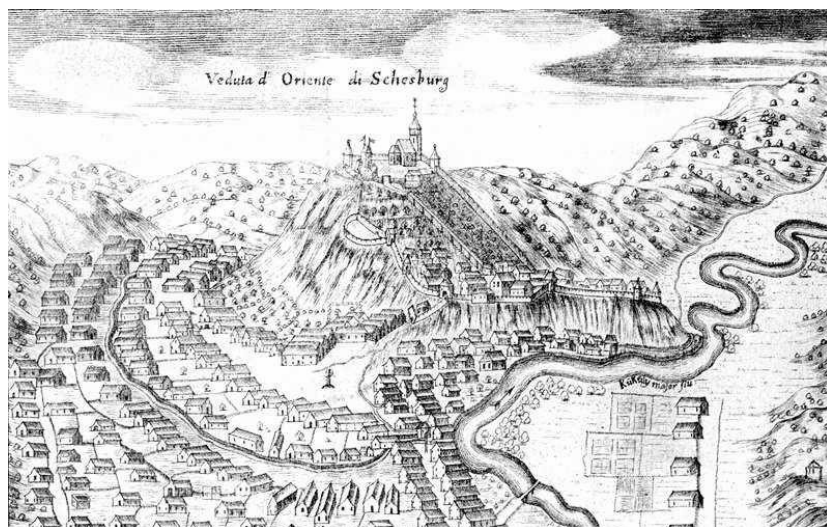
---

¹⁷ *Urban Open Space and Landscape Concepts for Schäßburg – Sighișoara, Transilvania, Romania*, editor Prof. Dr. Frieder Luz, Hochschule Weihenstephan – Trierdorf, 2017, passim.

ILUSTRĂȚII

Tronsoanele incintei medievale de la Sighișoara.

Sighișoara în 1699. Garavură de Stephan Weltzer
(Din Giovanni Morano Visconti, Mappa de la Transsilvania)

Sighișoara în 1850. Gravură de Ludwig Rohbok

Bijuteria din pădure - Sighișoara contemporană